

Fafiński, Łukasz Paweł

"Zeitschrift für die Geschichte und
Altertumskunde Ermlands" 2007, nr
52 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie 4, 522-524

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands, 2007, nr 52, pod red. Hansa Jürgena Karpa, ss. 389.

Konferencja zatytułowana „Zwrot ku Europie. Historiografia Prus Wschodnich i Zachodnich w polsko-niemieckim dialogu” (Rückbesinnung auf Europa. Historiographie Ost- und Westpreußens im deutsch-polonischen Dialog) odbyła się w Olsztynie 6–10 września 2006 r. Część z zaprezentowanych wówczas materiałów ukazała się drukiem w 52. numerze „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands” w 2007 r. W przedmowie do tomu (nieopatrzonej nazwiskiem autora/ autorów) zwrócono uwagę na skomplikowanie badań historycznych regionu Prus Wschodnich. Podkreślono znaczenie wielokulturowości oraz wieloetniczności tego obszaru. Powołano się przy tym na postaci znane z historii: Dorotę z Mągowów, biskupa Maksymiliana Kallera, księdza Gerharda Fittkaura oraz Richarda Pfeiffera. W związku z niezamieszczeniem wszystkich tekstów wygłoszonych na konferencji, wymieniono sekcje i omówiono poruszane w ich obrębie tematy.

W dziale „Rozprawy” przedstawiono jedenaście artykułów, które z założenia nie odwzorowują struktury sesji. Zaprezentowanemu wyborowi można jednak zarzucić, że ani nie jest w pełni reprezentatywny dla oddania idei sesji, ani nie został zbudowany według nowego, niosącego inne przesłanie, klucza. Tom zamykają: „Recenzje”, „Przegląd bibliograficzny” oraz „Spis autorów”.

Jako pierwszy otwiera ZGAE niezwykle istotny, metodologiczny i programowy artykuł autorstwa Hansa-Jürgena Bömelburga zatytułowany *Die moderne Historiographie Ost- und Westpreußens als multiperspektivische Geschichte einer ostmitteleuropäischen Region. Gefahren und Chancen im Europa der Nationen*. Od dawna istniała już potrzeba uporządkowania różnic pojęciowych i semantycznych powstałych na gruncie historiograficznej debaty obecnej zarówno w dyskusie polskim, jak i niemieckim, a dotyczącym definicji i zakresu pojęcia „historia regionalna” (Landesgeschichte). Autor – choć jak sam zauważa – nie wyczerpuje tematu, jasno określa ramy tej dyskusji. Stawia zatem tezę, że historia regionów jest dyscypliną niezależną od historii narodowej, co powoduje, że zawsze znajduje się w pewnej opozycji do historii państwa. Zaznacza wiążące się z tym niebezpieczeństwa, ale i możliwości na przykładzie historii Prus Wschodnich i Zachodnich. Uważa, że polska perspektywa pojęcia „historii regionalnej” jest bardziej ograniczona znaczeniowo niż niemiecka. Dzieje się tak z powodu obecnego w polskiej historiografii nierozzerwalnego związku wszelkiego dyskursu z historią narodową. Utrudnia to dostrzeżenie przez historyków indywidualnych społeczno-kulturowych cech danego regionu oraz wiązania dziejów tego obszaru z kontekstem ponadnarodowym, europejskim. W polskim np. kontekście historia Warmii jest ujmowana jako historia regionalna. Kontekst niemiecki jest tu szerszy.

Autor, mimo zachowania łagodnej wymowy wniosków, jednak zbyt surowo ocenia polską historiografię. Wydaje się, że w jego analizie zabrakło zrozumienia dla specyfiki, w jakiej kształtował się polski dyskurs historyczny. Wpłynęły na to skomplikowane uwarunkowania dziejowe: łączenie elementów narodowych z partykularnymi. Można jednak dostrzec w omawianym artykule znaczący postęp w stosunku do wcześniejszych analiz niemieckich historyków. Kto wie, być może przyczyniły się do tego takie inicjatywy, jak wydawanie dzieł polskich historyków w Niemczech czy niemieckich historyków w Polsce (seria „Klio w Niemczech” i „Klio w Polsce”). Może już czas na taką wydawniczo-naukową wymianę w dziedzinie metodologii historii.

Kolejny autor – Janusz Jasiński – w artykule *Die ermländischen Identität im Verständnis ermländischer Historiker der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts* podejmuje problem „tożsamości warmińskiej”. Bierze pod uwagę trzech warmińskich historyków: Antona Eichhorna, Franza Hiplera i Karola Emiliana Sieniawskiego. Chociaż autor cytuje liczne wypowiedzi potwierdzają-

ce istnienie wspólnej, ponadnarodowej polsko-niemieckiej warmińskiej tożsamości, to jednak unika jasnego postawienia takiego wniosku, co w świetle wymowy całego tomu byłoby jak najbardziej na miejscu.

Jedno z najstarszych stowarzyszeń historyczno-archeologicznych w Prusach omawia Mario Glauert w artykule „*Ermland hat eine sehr interessante Geschichte*”. *Der Historische Verein für Ermland von seiner Gründung 1856 bis zur Wiederbegründung 1954/55*. Praca nie wykracza poza dość szczegółowe przedstawienie dziejów towarzystwa, pozostając jednak w duchu tomu, autor podkreśla wspólne polsko-niemieckie dokonania w ramach jego działalności.

Po tym artykule pomieszczono tekst Jochena Dietera Range, który omawia Litauische Literarische Gesellschaft w Tylży. Dobrze, że w takiej publikacji poświęcono nieco miejsca małemu, acz znaczącemu przykładowi aktywności społeczności litewskiej w Prusach drugiej połowy XIX w. Autor podkreśla znaczenie Litauische Literarische Gesellschaft dla kształtowania się litewskiej tożsamości narodowej (co zauważano już wcześniej), lecz także zwraca uwagę na doniosłe znaczenie LLG dla lingwistyki i odtworzenia języka litewskiego.

Następnym artykułem z bloku zajmującego się historią towarzystw w Prusach jest tekst Grzegorza Jasińskiego pt. *Die Literarische Gesellschaft „Masovia” (Lötzen) und die von ihr herausgegebenen Mitteilungen (1895–1928)*. Autor zajmuje się, pomijającym zazwyczaj w dotychczasowym dyskursie historycznym, towarzystwem literackim Masovia i wydawanym przez nie pismem „Mitteilungen”. Cenne jest tu to, że G. Jasiński umieszcza Literarische Gesellschaft Masovia i jego pismo w szerokim kontekście kulturalno-dziejowym. Jest to niemal modelowy przykład, w jaki sposób należy przedstawiać obraz kształtowania się towarzystw naukowych. Jednak może warto byłoby sięgnąć do korespondencji przywoływanych postaci – przy opracowywaniu np. jakiejś szerszej monografii – jeżeli takowa istnieje.

Michael Hirschfeld w artykule *Bischofswahlen und Nationalitätenfrage vom Kulturkampf bis zum Ersten Welt Krieg. Ein zentrales Konfliktfeld zwischen Staat und katholischer Kirche in den Bistümern Ermland und Kulm* omawia napięcia pomiędzy państwem pruskim a Kościołem katolickim na przykładzie wyborów biskupów warmińskich i chełmińskich w drugiej połowie XIX w. Praca oparta jest na szerokim wyborze źródeł administracyjnych i korespondencji, co czyni ją wartościową nie tylko pod względem poznawczym, ale i metodologicznym.

Dziwi fakt, że artykuł Christy Stache *Evangelisch und deutsch. Das Wirken des Gustav-Adolf-Vereins im Ermland und in Masuren 1850–1914* nie został pomieszczony wraz z innymi dotyczącymi towarzystw. Co prawda, charakter GAV był nieco inny, jednak jest to przecież także przykład organizowania się społeczności pruskiej.

Jak zwykle, tekst Andrzeja Kopiczki (*Aus der Prosopographie des ermländischen Klerus 1933–1945*) podbudowany został szeroką bazą źródłową. Artykuł jest streszczeniem badań prozopograficznych, obejmujących pięciuset duchownych z lat 1933–1945. Autor oprócz przedstawienia ich losów omawia postawę kleru wobec reżimu nazistowskiego.

Czytelnika, zwłaszcza pochodzącego z terenów Prus Wschodnich, zainteresuje artykuł Reinharda Goltza „*Ach, Deutsch könnt ihr auch*”. *Sprachliche Fremdheitserfahrungen und Integration ostpreußischer Flüchtlinge in Norddeutschland nach dem Zweiten Weltkrieg*. Zajmuje się on kwestią zintegrowania się uciekinierów po II wojnie światowej w północnych Niemczech. Co ciekawe, za główny przedmiot badań przyjmuje język oraz świadomość pochodzenia, historii i wyznania. Perełkami tego tekstu są fragmenty gwary niemieckiej tego obszaru, tym bardziej że ten lingwistyczny temat generalnie nie jest obecny w polskich badaniach naukowych.

Alojzy Szorc w artykule *Deutsch-polonische Kooperation bei der Edition von Quellen zur Geschichte Ermlands* omawia dotychczasowe edycje źródłowe. Przy tej okazji przedstawia dyle-

maty edytora źródeł oraz zakreśla przyszłe pole do współpracy polsko-niemieckiej w kwestii edycji źródeł.

Mało obecny dotychczas temat malarstwa wschodniopruskiego przełomu XIX i XX w. przedstawia Ulrich Schoenborn w artykule *Kunst, Religion und kulturelles Gedächtnis im europäischen Horizont. Richard Pfeiffer und die Fresken in der Kirche von Heydekrug* na przykładzie fresków Richarda Pfeiffera w kościele ewangelickim w Heydekrug/Šilute. Artykuł zamyka tom i jako jedyny zawiera dwadzieścia ilustracji.

Wydaje się, że tom 52. ZGAE w ogólnym ujęciu będzie dobrą płaszczyzną do podjęcia dalszych dyskusji w obszarze historiograficznego dialogu polsko-niemieckiego. Jednak jeżeli już dbamy o polsko-niemiecki dialog, warto także zadbać o jego stronę edytorską. Przeraza wręcz język, ortografia, styl oraz gramatyka polskich streszczeń. Oto wybrane przykłady: „doszło do większych komplikacji, tak że rotacja kandydytów na nowo poszła w ruch i musiano założyć od nowa listę”, „Kuria stanęła przed szpagatem” (s. 170), „Biedny i jak dotychczas tak mało zauważany region pograniczny Prus Wschodnich został przez to bardziej spostrzegany i otrzymywał więcej pomocy dla swoich uboższych parafii” (s. 189). Również w streszczeniach angielskich nie ustrzeżono się błędów: „besides on collecting” (s. 106), „It can be argued, that, mentally, the younger generations have already, and permanently, arrived in the West” (s. 226).

Łukasz P. Fafiński (Olsztyn)

Halina Kozak, *Dzieje Czarnej Wsi Kościelnej, Białystok 2006, ss. 247.*

Historia regionalna stała się w ostatnich latach przedmiotem rosnącego zainteresowania nie tylko historyków, ale również społeczności „małych ojczyzn”. Naturalną konsekwencją tej fascynacji jest pojawienie się wielu publikacji dotyczących dziejów poszczególnych regionów, miast, wsi. Cieszy zwłaszcza zainteresowanie samorządów lokalnych, finansujących niejednokrotnie tego typu wydawnictwa.

Omawiana publikacja, wydana przez burmistrza Czarnej Białostockiej, stanowi próbę przedstawienia dziejów Czarnej Wsi Kościelnej, miejscowości położonej na terenie gminy Czarna Białostocka. Tego zadania podjęła się Halina Kozak.

Na treść książki składa się dziesięć rozdziałów¹, uwagi wstępne, uwagi końcowe, wykaz źródeł oraz bibliografia. Tytuły poszczególnych rozdziałów sugerują chronologiczny układ pracy, uzasadniony ze względu na jej charakter.

W *Uwagach wstępnych* autorka uzasadnia potrzebę powstania opracowania dziejów Czarnej Wsi Kościelnej, brakuje tu jednak krótkiej charakterystyki bazy źródłowej oraz takich szczegółów, jak rozwinięcie (choćby w przypisach) imion osób wymienianych w tekście.

Rozdział drugi dotyczy okoliczności powstania wsi, które ostatecznie pozostają jednak niewyjaśnione, pojawiają się natomiast nazwy wielu innych okolicznych miejscowości wraz z krótką charakterystyką tychże. Brakuje zarysu dziejów tych ziem w czasach starożytnych i w okresie średniowiecza, co wydawałoby się zasadne ze względu na założenia historyczny charakter pu-

¹ Wbrew ogólnie przyjętym zasadom część pierwsza – *Uwagi wstępne*, została objęta numeracją rozdziałów, nieprawidłowe wydaje się też umieszczenie wykazu skrótów pod tekstem wspomnianych *Uwag wstępnych*.